

О. В. Зварич

СУДОВИЙ ЗБІР В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто законодавчо-нормативні документи, які регулюють сплату й повернення державного мита та судового збору юридичним і фізичним особам в Україні. Визначено сутність, правову природу, місце цих зборів у системі обов'язкових платежів; проаналізовано динаміку їх надходження до державного бюджету, сформульовано теоретичні висновки щодо їх справляння й адміністрування.

Legal and regulatory documents that regulate the payment and return of the state fee and court fee to enterprises and individuals in Ukraine are considered. Essence, legal nature and place of this fees in the system of mandatory payments are defined; dynamics of government revenue is analyzed, theoretical conclusions regarding their collection and administration are stated.

Ключові слова: державне мито, судовий збір, судові витрати, витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

Початок формування державного мита припав на 1991—1992 рр., тобто на період створення в Україні податкової системи. Воно справляється відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 21.01.1993 № 7-93 (*далі* — Декрет)¹ та Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита², затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 07.07.2012 № 811 (*далі* — Наказ № 811), яка замінила попередню, затверджену наказом Головної державної податкової інспекції України від 22.04.1993 № 15 (*далі* — Наказ № 15)³.

Державне мито слід відрізнити від мита — непрямого податку на товари, що переміщуються через митний кордон, тобто ввіз/вивіз чи транзит, який включається до ціни товарів та сплачується за рахунок кінцевого споживача. Поряд із державним митом з'явився судовий збір. На сьогодні норми законодавства, що регулюють справляння державного мита й судового збору, досить суперечливі, адже у фінансовому праві вивченню інституту цих зборів приділено недостатню увагу. Аналіз основних проблем нормативного регулювання державного мита й судового збору має велике теоретичне та практичне значення, тому адміністрування цих зборів потребує дослідження й удосконалення.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб на основі правового регулювання державного мита й судового збору з'ясувати їхню сутність, правову природу;

¹ Про державне мито : декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 № 7-93 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/7-93>.

² Про затвердження Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита : наказ Міністерства фінансів України від 07.07.2012 № 811 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1623-12>.

³ Про затвердження Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита : наказ Головної державної податкової інспекції України від 22.04.1993 № 15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0050-93>.

визначити їхнє місце в системі обов'язкових платежів; проаналізувати динаміку їх надходження до державного бюджету в розрізі бюджетів і фондів; сформулювати теоретичні висновки щодо справляння й адміністрування цих зборів та внести пропозиції з удосконалення національного фінансового законодавства.

Об'єктом дослідження є державне мито й судовий збір як джерела формування доходів державного бюджету, предметом — норми чинного законодавства у сфері правового регулювання зазначених зборів.

Державне мито — грошова сума, що стягується в нотаріальних конторах, органах Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, відділах державної реєстрації актів цивільного стану, міських, сільських, селищних радах та інших уповноважених на те органах за вчинення ними дій із об'єктами нерухомого майна та видачу документів, що мають юридичне значення. Відповідно до Декрету це мито сплачується за вчинення нотаріальних дій державними нотаріальними конторами й виконавчими комітетами; за державну реєстрацію актів цивільного стану; за видачу документів на право виїзду за кордон; за видачу паспорта громадянина України; за прописку громадян або реєстрацію місця проживання; за видачу дозволів на право полювання та рибальства; за операції з емісії цінних паперів; за реєстрацію деривативів; за операції з об'єктами нерухомого майна, що здійснюються на товарних біржах; за видачу охоронних документів (патентів і свідоцтв) на об'єкти інтелектуальної власності тощо.

Згідно зі ст. 2 “Об'єкти справляння державного мита” Декрету в редакції, чинній до введення в дію Закону України “Про судовий збір” від 08.07.2011 № 3674-VI⁴ (далі — Закон № 3674), державне мито також справлялося:

1) з позовних заяв, заяв із переддоговірних спорів, заяв (скарг) у справах окремого провадження та скарг на рішення, прийняті щодо релігійних організацій, із апеляційних скарг на рішення судів і скарг на рішення, що набрали законної сили, а також за видачу судами копій документів;

2) із позовних заяв і заяв кредиторів у справах про банкрутство, які подаються до господарських судів, та апеляційних і касаційних скарг на рішення й постанови, а також заяв про їх перегляд за нововиявленими обставинами.

Проте в Кодексі адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV⁵ (КАСУ) та Цивільному процесуальному кодексі України від 18.03.2004 № 1618-IV⁶ (ЦПКУ) було визначено, що судові витрати складаються із судового збору й витрат, пов'язаних із розглядом справи, а в

⁴ Про судовий збір : закон України від 08.07.2011 № 3674-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.

⁵ Кодекс адміністративного судочинства України : закон України від 06.07.2005 № 2747-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

⁶ Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Господарському процесуальному кодексі України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ (ГПКУ) — з державного мита, ... витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу та інших витрат, пов'язаних із розглядом справи.

Отже, у визначенні судових витрат у зазначених кодексах існувала законодавча неузгодженість: з одного боку, це “судовий збір” (відповідно до КАСУ і ЦПКУ), з другого — державне мито (ГПКУ). Для врегулювання такої неузгодженості в перехідних положеннях КАСУ та ЦПКУ було визначено, що до набрання чинності законом, який регулює порядок сплати й розміри судового збору, останній при зверненні до суду сплачується в порядку та розмірах, встановлених законодавством для державного мита.

З 1 січня 2006 р. судовий збір було вперше включено (Законом України від 06.10.2005 № 2960) окремим 27-им пунктом до ст. 14 “Загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі)” Закону України “Про систему оподаткування”⁸. Таким чином, у 2005 р. до загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) належали: державне мито (п. 6) і судовий збір (п. 27). Разом із тим, згідно зі ст. 9 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI (ПКУ)⁹, ні державне мито, ні судовий збір не включені до переліку загальнодержавних податків та зборів, оскільки є платою за державні послуги. Натомість мито залишається у складі загальнодержавних податків і зборів відповідно до підпункту 9.1.16 п. 9.1 ст. 9 ПКУ, а відносини, пов'язані з установленням та справлянням мита, регулюються митним законодавством.

З огляду на зазначене *судовий збір* є частиною державного мита, яке сплачується з позовних заяв, наданих до судів різних інстанцій. Це підтверджується такими законодавчими актами України, як:

- Господарський процесуальний кодекс України. У ст. 44 ГПКУ в редакції 1991 р. було зазначено, що арбітражні витрати складаються з державного мита, сум, що підлягають сплаті за проведення експертизи, призначеної арбітражним судом, послуги перекладача, а також інших витрат, пов'язаних із розглядом справи. Після внесення змін до ГПКУ Законом України від 21.06.2001 № 2539-III поняття “арбітражні витрати” було замінене на “судові витрати”, після чого ст. 44 набула вигляду: “Судові витрати складаються з державного мита, ... витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу та інших витрат, пов'язаних з розглядом справи”. З уведенням у дію Закону № 3674 зі ст. 44 слова “витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу” було вилучено, а слова “державного мита” було замінено словами “судового збору”. Таким чином, із 1 листопада 2011 р. судові витрати

⁷ Господарський процесуальний кодекс України : закон України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

⁸ Про систему оподаткування : закон України від 25.06.1991 № 1251-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1251-12>.

⁹ Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

складаються із судового збору, сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, призначеної господарським судом, витрат, пов'язаних із оглядом і дослідженням речових доказів у місці їх знаходження, оплати послуг перекладача, адвоката та інших витрат, пов'язаних із розглядом справи.

- Кодекс адміністративного судочинства України, у ст. 87 якого ще з 2005 р. вживається термін “судовий збір”, котрий означає один із видів судових витрат.

- Цивільний процесуальний кодекс України, у ст. 79 якого ще з 2004 р. вживається термін “судовий збір”, що також означає один із видів судових витрат. Окрім того, підпунктом 1 цієї статті було визначено, що до витрат, пов'язаних із розглядом судової справи, належать і витрати на інформаційно-технічне забезпечення, а в ст. 81 “Витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи” ЦПКУ — наведено перелік таких витрат¹⁰.

Таким чином, відповідно до положень названих кодексів при зверненні до суду сплачувалося два платежі: 1) судовий збір, порядок сплати й розміри якого встановлювалися законодавством як для державного мита; 2) витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи, порядок сплати та розміри котрих визначалися постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ, та їх розмірів” від 21.12.2005 № 1258¹¹, що втратила чинність згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1224¹².

Верховна Рада України прийняла Закон № 3674 (набрав чинності з 1 листопада 2011 р.), яким внесено зміни до КАСУ, ЦПКУ та ГПКУ в частині вилучення положення щодо сплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу. У тексті цих кодексів слова “державне мито” було замінено на “судовий збір”.

Таким чином, із позовних та інших заяв, котрі подаються до суду та господарського суду, із апеляційних і касаційних скарг на рішення й постанови господарських судів, тобто позовних заяв, передбачених процесуальним законодавством, державне мито та витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу тепер не сплачуються — замість них справляється судовий

¹⁰ Ст. 81 і підпункт 1 ст. 79, який стосувався витрат на інформаційно-технічне забезпечення, повністю вилучені з ЦПКУ у зв'язку з набранням чинності Законом № 3674.

¹¹ Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ, та їх розмірів : постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2005 № 1258 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1258-2005>.

¹² Про внесення зміни до пункту 3 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для створення Національного культурно-мистецького та музейного комплексу “Мистецький арсенал”, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1224 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1224-2011>.

збір. Тому з Декрету було вилучено пункти 1 і 2 ст. 2, згідно з якими державне мито справлялося: 1) з позовних заяв, заяв із переддоговірних спорів, заяв (скарг) у справах окремого провадження та скарг на рішення, прийняті щодо релігійних організацій, із апеляційних скарг на рішення судів і скарг на рішення, що набрали законної сили, а також за видачу судами копій документів; 2) із позовних заяв і заяв кредиторів у справах про банкрутство, що подаються до господарських судів, та апеляційних і касаційних скарг на рішення й постанови, а також заяв про їх перегляд за нововиявленими обставинами.

Ст. 4 Закону № 3674 визначено, що судовий збір справляється у відсотковому співвідношенні до ціни позову від мінімальної заробітної плати в місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, та у фіксованому розмірі. Ст. 8 Закону України “Про Державний бюджет України на 2013 рік” від 06.12.2012 № 5515-VI¹³ на 1 січня 2013 р. мінімальна заробітна плата встановлена в розмірі 1147 грн.

Державне мито сплачується до загального фонду як державного, так і місцевих бюджетів, судовий збір — тільки до спеціального фонду держбюджету. Як видно з таблиці, надходження державного мита у 2012 р. проти 2011 р. зменшилися майже вдвічі. Водночас надходження судового збору були майже втричі більшими, ніж державного мита. Отже, відбулося “перетікання” платежів із одного виду в інший. Тому їх потрібно розглядати тільки вкупі.

Таблиця. Надходження державного мита й судового збору до зведеного бюджету України у 2007—2012 рр., млн грн

Надходження	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Державне мито, усього	588,5	707,0	829,9	747,1	716,0	332,4
У т. ч. до загального фонду: державного бюджету	353,3	427,6	488,3	451,7	447,3	221,7
місцевого бюджету	235,2	279,4	341,5	295,4	268,6	110,7
Судовий збір*	—	—	—	—	138,0	948,3
Разом (державне мито плюс судовий збір)	588,5	707,0	829,9	747,1	854,0	1280,7

* Надходження до спеціального фонду державного бюджету.

Джерело: складено за даними Державної казначейської служби України.

У ч. 2 ст. 45 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 № 2456-VI¹⁴ визначено, що Державна казначейська служба України веде бухгалтерський облік усіх надходжень до державного бюджету України та за поданням органів, які контролюють їх справляння, здійснює повернення коштів, помилково

¹³ Про Державний бюджет України на 2013 рік : закон України від 06.12.2012 № 5515-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>.

¹⁴ Бюджетний кодекс України : закон України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

або надміру зарахованих до бюджету. А відповідно до ч. 7 цієї статті перелік податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету згідно з бюджетною класифікацією в розрізі органів, які контролюють справляння надходжень до бюджету, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Органи, що контролюють справляння надходжень до бюджету, визначені постановою Кабінету Міністрів України “Деякі питання ведення обліку податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету” від 16.02.2011 № 106¹⁵ (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 № 277¹⁶). Відповідно до цієї постанови контроль справляння судового збору (код бюджетної класифікації 22030000) покладено на Верховний Суд України, Державну судову адміністрацію України, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України.

Крім того, Порядком казначейського обслуговування доходів та інших надходжень державного бюджету, затвердженим наказом Державного казначейства України від 19.12.2000 № 131¹⁷ (зі змінами й доповненнями), передбачено, що в регламентований час за результатами обробки інформації органи Державного казначейства України (тепер — Державної казначейської служби України) щоденно формують виписки з аналітичних рахунків, відкритих у цих органах, у вигляді електронного реєстру розрахункових документів та за потреби роздруковують їх. Зазначені виписки в електронному вигляді надаються органам, які контролюють справляння надходжень до бюджету відповідно до затверджених порядків взаємодії Державної казначейської служби України з указаними органами. У разі відсутності таких порядків взаємодії іншим органам, що контролюють справляння надходжень бюджету, виписки надаються за їхнім зверненням.

Повернення державного мита й судового збору до 1 листопада 2011 р. регулювали такі законодавчі акти:

- Господарський процесуальний кодекс України. Ст. 47 “Повернення державного мита” визначено, що державне мито підлягає поверненню у випадках і в порядку, встановлених законодавством. У рішенні, ухвалі, постанові чи довідці господарського суду вказуються обставини, які є підставою для повного або часткового повернення державного мита.

- Кодекс адміністративного судочинства України. Пунктами 2 і 3 ст. 89 “Сплата і повернення судового збору” визначено, що судовий збір, сплачений у

¹⁵ Деякі питання ведення обліку податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 № 106 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/106-2011>.

¹⁶ Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 106 : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 № 277 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/277-2012>.

¹⁷ Про затвердження Порядку казначейського обслуговування доходів та інших надходжень державного бюджету : наказ Державного казначейства України від 19.12.2000 № 131 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0067-01>.

більшому розмірі, ніж встановлено законом, повертається ухвалою суду за клопотанням особи, яка його сплатила, а також у разі повернення позовної заяви, заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України, заяви за нововиявленими обставинами або скарги, відмови у відкритті провадження у справі, а також у разі залишення позовної заяви, заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України, заяви за нововиявленими обставинами або скарги без розгляду (крім випадку, якщо такі заяви залишено без розгляду внаслідок повторного неприбуття позивача або за його клопотанням).

• Цивільний процесуальний кодекс України. П. 1 ст. 83 “Повернення судового збору та коштів на оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду судової справи” визначено, що сплачена сума судового збору повертається за ухвалою суду в разі: 1) зменшення розміру позовних вимог або внесення судового збору в більшому розмірі, ніж це встановлено законом; 2) повернення заяви чи скарги; 3) відмови у відкритті провадження у справі; 4) залишення заяви або скарги без розгляду; 5) закриття провадження у справі. Згідно з п. 2 ст. 83 сплачена сума коштів на оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи повертається за ухвалою суду в разі: 1) внесення коштів у більшому розмірі, ніж це встановлено законодавством; 2) повернення заяви або скарги; 3) відмови у відкритті провадження у справі; 4) закриття провадження у справі з підстави, визначеної п. 1 ст. 205 цього Кодексу; 5) залишення заяви без розгляду з підстав, визначених пунктами 1, 2 і 8 ст. 207 цього Кодексу. П. 3 ст. 83 визначено, що у випадках, встановлених п. 1 ч. 1 та п. 1 ч. 2 цієї статті, судовий збір та кошти на оплату витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи повертаються в розмірі надміру внесеної суми; в інших випадках, визначених цією статтею, — повністю. Також судовий збір повертається в інших випадках, встановлених законом.

• Декрет Кабінету Міністрів України “Про державне мито”. Ст. 8 “Повернення державного мита” визначено, що сплачене державне мито підлягає поверненню частково або повністю у випадках: 1) внесення мита в більшому розмірі, ніж передбачено чинним законодавством; 2) повернення заяви (скарги) або відмови в її прийнятті, а також відмови державних нотаріальних контор чи виконавчих комітетів міських, селищних і сільських Рад народних депутатів у вчиненні нотаріальних дій; 3) припинення провадження у справі або залишення позову без розгляду, якщо справа не підлягає розглядові в суді чи в господарському суді, а також коли позов подано недієздатною особою; 4) скасування в установленому порядку рішення суду; 5) неприйняття Кабінетом Міністрів України у встановлені строки рішення про створення (реєстрацію) промислово-фінансової групи або зняття проекту її створення з розгляду уповноваженою особою ініціаторів створення цієї промислово-фінансової групи; 6) в інших випадках, передбачених законодавством

України. Повернення державного мита проводиться за умови, що заяву подано до відповідної установи, котра справляє мито, протягом року з дня зарахування його до бюджету.

У зв'язку з прийняттям Закону № 3674 було вилучено ст. 47 ГПКУ, ст. 89 КАСУ, ст. 83 ЦПКУ, пункти 2—4 ст. 8 Декрету. А ст. 44 ГПКУ і ст. 87 КАСУ визначено, що розмір судового збору, порядок його сплати, повернення та звільнення від сплати встановлюються цим Законом.

Оскільки судовий збір є одним із видів державного мита, його повернення платникам доцільно здійснювати в порядку, встановленому законодавством для державного мита.

На сьогодні повернення державного мита й судового збору регулюється такими статтями чинного законодавства:

1) ст. 8 Декрету, згідно з якою сплачене державне мито підлягає поверненню частково або повністю у випадках: 1) внесення мита в більшому розмірі, ніж передбачено чинним законодавством; 2) відмови державних нотаріальних контор чи виконавчих комітетів міських, селищних і сільських рад народних депутатів у вчиненні нотаріальних дій; 3) у інших випадках, передбачених законодавством України. Повернення державного мита проводиться за умови, що заяву подано до відповідної установи, котра справляє мито, протягом року з дня зарахування його до бюджету;

2) ст. 7 Закону № 3674, відповідно до якої сплачена сума судового збору повертається за ухвалою суду в разі: 1) зменшення розміру позовних вимог або внесення судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено законом; 2) повернення заяви чи скарги; 3) відмови у відкритті провадження у справі; 4) залишення заяви або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям позивача чи за його клопотанням); 5) закриття провадження у справі. У випадках, визначених п. 1 ч. 1 цієї статті, судовий збір повертається в розмірі переплаченої суми; в інших випадках, встановлених ч. 1 цієї статті, — повністю. Повернення сплаченої суми судового збору здійснюється в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної фінансової політики.

На виконання Декрету Наказом № 15 було затверджено Інструкцію про порядок обчислення та справляння державного мита, згідно з п. 15 якої сплачене державне мито підлягало поверненню частково або повністю у випадках, передбачених ст. 8 Декрету. На той час, тобто двадцять років тому, універсального наказу для повернення всіх податків ще не існувало, тому й було розроблено окрему інструкцію для державного мита. На заміну їй Наказом № 811 було затверджено нову Інструкцію про порядок обчислення та справляння державного мита.

У Наказі № 811 визначено, що органи Державної казначейської служби України здійснюють повернення платникам помилково або надміру сплачених

сум державного мита за поданням органів, які контролюють справляння надходження державного мита (*дали* — Подання), згідно з Порядком повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів (*дали* — Порядок), затвердженим наказом Державного казначейства України від 10.12.2002 № 226¹⁸ (у редакції наказу Державного казначейства України від 29.05.2008 № 181) та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25.12.2002 за № 1000/7288.

Тепер розглянемо повернення судового збору. Як уже зазначалося, ГПКУ, КАСУ і ЦПКУ в питанні повернення судового збору посилаються тільки на Закон № 3674, ст. 7 якого визначено випадки його повернення. Утім, проблема в платника виникає через те, що згідно з ч. 1 цієї статті повернення коштів має здійснюватися тільки за ухвалою суду. Тобто інші ситуації Закон № 3674 не враховує, оскільки в ряді випадків ухвала суду не приймається, а саме:

— коли платник сплатив судовий збір, але до суду так і не звернувся з тих чи інших питань;

— коли платник у платіжному дорученні помилково вказав рахунок судового збору замість іншого податку.

У разі виникнення зазначених та інших підстав, що не перелічені в ст. 7 Закону № 3674, зокрема сплати судового збору без подальшого звернення до суду, а отже, відсутності підстав для ухвалення судового рішення з питання повернення цього збору, кошти повертаються відповідно до Порядку, котрий визначає процедури повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного й місцевих бюджетів, а саме: податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету. Відповідно до п. 5 Порядку:

“Повернення помилково або надміру зарахованих до бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджетів здійснюється за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету. Подання надається до органу Державного казначейства України за формою, передбаченою відповідними спільними нормативно-правовими актами Державного казначейства України та органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, або в довільній формі на офіційному бланку установи, за підписом керівника установи або його заступників відповідно до їх компетенції з обов'язковим зазначенням такої інформації:

- 1) обґрунтування необхідності повернення коштів з бюджету;
- 2) найменування (П. І. Б.) платника;

3) ідентифікаційного коду за ЄДРПОУ або реєстраційного номера облікової картки платника податків з ДРФО, або серії та номера паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті);

¹⁸ Про затвердження Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів : наказ Державного казначейства України від 10.12.2002 № 226 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1000-02>.

4) суми платежу, що підлягає поверненню;

5) дати та номери розрахункового документа, який підтверджує перерахування коштів до відповідного бюджету.

Подання в довільній формі надається платником до органу Державного казначейства України разом із його заявою про повернення коштів з бюджету та оригіналом або копією розрахункового документа (квитанції, платіжного доручення тощо), який підтверджує перерахування коштів до бюджету. Заява про повернення коштів з бюджету, яка подається до відповідного органу Державного казначейства України, складається платником у довільній формі з обов'язковим зазначенням такої інформації:

1) причини повернення коштів з бюджету;

2) найменування (П. І. Б.) платника;

3) ідентифікаційного коду за ЄДРПОУ;

4) реєстраційного номера облікової картки платника податків з ДРФО, або серії та номера паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті);

5) адреси та номери контактного телефону, суми платежу, що підлягає поверненню;

6) способу перерахування коштів з бюджету — у безготівковій формі із зазначенням реквізитів рахунку одержувача коштів або готівкою шляхом оформлення чека чи поштовим переказом на адресу, визначену в цій заяві”.

Стосовно місця повернення судового збору в п. 3 Порядку зазначено, що повернення платежів здійснюється на рахунки одержувачів коштів, відкриті в банках або органах Державного казначейства України, вказані в Поданні чи заяві платника. Повернення платежів фізичним особам, які не мають рахунків у банках, може здійснюватись у готівковій формі через банки або підприємства поштового зв'язку, вказані в Поданні або заяві платника (його довіреної особи).

Таким чином, Порядок визначає процедури повернення коштів будь-яких податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету.

Щодо виконання рішень про стягнення коштів державного й місцевих бюджетів чи бюджетних установ Бюджетним кодексом України встановлено, що рішення суду про стягнення (арешт) коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) виконується виключно Державною казначейською службою України (п. 9 розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення”). Відповідно до п. 2 ст. 3 Закону України “Про виконавче провадження” від 21.04.1999 № 606-XIV¹⁹, рішення про стягнення коштів з державного й місцевих бюджетів або бюджетних установ виконуються органами Державного казначейства України в установленому Кабінетом Міністрів України порядку. Тож у разі

¹⁹ Про виконавче провадження : закон України від 21.04.1999 № 606-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/606-14>.

виникнення підстави для повернення судового збору воно здійснюється відповідно до Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 № 845²⁰, де визначено механізм виконання рішень про стягнення коштів державного й місцевих бюджетів чи бюджетних установ, прийнятих судами, а також іншими вповноваженими державними органами.

Відповідно до п. 7 цього Порядку:

“У разі прийняття рішення про стягнення коштів стягувач (фізична або юридична особа, на користь якої прийнято рішення про стягнення коштів. — Авт.) надсилає органі Казначейства в установленій зазначеним органом спосіб:

заяву про виконання такого рішення із зазначенням реквізитів банківського рахунка, на який перераховуватимуться кошти, якщо дані реквізити не зазначені у виконавчому документі, або даних про перерахування коштів у готівковій формі через банки або підприємства поштового зв'язку, якщо зазначений рахунок відсутній;

оригінал виконавчого документа;

судові рішення про стягнення коштів (у разі наявності).

До заяви можуть додаватися інші документи, які містять відомості, що сприятимуть виконанню рішення про стягнення коштів (платіжні доручення, квитанції про перерахування коштів до відповідного бюджету, довідки та листи органів, що контролюють управління надходжень бюджету, або органів місцевого самоврядування, рішення органів дізнання, досудового слідства та прокуратури тощо)”.

Тобто в разі виникнення підстави для повернення судового збору за ухвалою суду його повернення здійснюється відповідно до Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ, а за наявності інших підстав, які не перелічені в ст. 7 Закону № 3674, зокрема сплати судового збору без подальшого звернення до суду, а отже, відсутності підстав для ухвалення судового рішення з питання повернення судового збору, кошти повертаються відповідно до Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів. Таким чином, з фінансової точки зору, питання повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету, повністю врегульовані цими нормативно-правовими актами.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків:

1. Відповідно до ст. 9 Закону України “Про судовий збір” він зараховується до спеціального фонду державного бюджету України та спрямовується на забезпечення правосуддя, зміцнення матеріально-технічної бази судів, включаючи створення й забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної системи, веб-порталу судової влади, комп'ютерних локальних мереж,

²⁰ Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників : постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 № 845 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/845-2011>.

сучасних систем фіксування судового процесу, придбання та обслуговування комп'ютерної й копіювально-розмножувальної техніки, запровадження електронного цифрового підпису. Можна однозначно погодитись із вибором для зарахування судового збору саме спеціального фонду державного бюджету, якщо він сприятиме розвитку судової системи України. В іншому разі цей збір варто зараховувати до загального фонду державного бюджету та прирівняти до державного мита.

2. Для врегулювання питання повернення судового збору у випадках, не перелічених у ст. 7 Закону України “Про судовий збір”, пропонуємо внести до цієї статті такі зміни:

1) у реченні “Сплачена сума судового збору повертається за ухвалою суду в разі” вилучити слова “за ухвалою суду”;

2) доповнити перелік випадків повернення судового збору пунктом такого змісту: “в інших випадках, передбачених законодавством України”.

3. Оскільки Порядок повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів визначає процедури повернення коштів від будь-яких податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, приймати окремий Порядок для судового збору недоцільно.